

ПРАЦЕОХОРОННА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК ФАКТОР УСПІШНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ

У статті обґрунтовується необхідність формування працезохоронної компетентності як фактора професійного розвитку майбутнього фахівця. Виокремлено особливості організації процесу формування даної компетентності під час навчання у вищій школі.

Ключові слова: професійний розвиток, працезохоронна компетентність, працезохоронні вміння, безпечні умови праці, професійна підготовка.

Постановка проблеми. Питання безпечних умов праці та збереження життя і здоров'я працівників набуває особливої актуальності, постійного інтересу з боку держави з огляду на створення нових суспільних відносин, впровадження інших стандартів умов праці, соціальних пакетів тощо. Створення належного рівня безпечності технічних процесів, безпечного рівня умов роботи персоналу – одна із цілей як роботодавців, так і освітніх установ. Нова парадигма освіти орієнтується на підготовку компетентних спеціалістів у тому числі і в питаннях безпечної організації праці. При цьому навчальний процес має бути орієнтованим не на передавання інформації, а на її розуміння та вміння застосовувати вивчене під час безпечного виконання фахових практичних завдань.

Процес професійної підготовки фахівців повинен ураховувати вимоги суспільства, держави, роботодавця. Рівень фахової підготовки у вишах має відповідати вимогам і викликам сьогодення. Якісна професійна підготовка є підґрунтям прогресу суспільства та розвитку інфраструктури, гарантом конкурентоспроможності та кар'єрного зростання майбутнього фахівця. «У нових соціально-економічних умовах розвитку ринку праці суспільство та роботодавці висувають підвищені вимоги до якості підготовки фахівців різного рівня, які не тільки повинні мати необхідні знання у своїй професійній сфері, але й володіти вміннями їх комплексного застосування під час розв'язання виробничих завдань з перших днів самостійної професійної діяльності» [6]. Слід зазначити, що створення безпечних умов праці та збереження здоров'я людей під час трудової діяльності є пріоритетними питаннями професійного розвитку особистості. Це ставить на порядок денний вищих навчальних закладів формування працезохоронної компетентності майбутніх фахівців, яким доведеться працювати на посадах керівників різних рівнів.

Аналіз актуальних досліджень. Теоретичну базу дослідження складають підходи до побудови освітніх моделей фахівця (В. Анісімов, Л. Виготський, Ю. Лаврик, В. Пантана, Н. Печенюк, В. Розов, В. Сластьонін, Е. Смирнова, Н. Тализіна, Л. Хіхловський, А. Ченцов, Г. Ягодін та ін.), теорії формування професійної компетентності (Н. Брюханова, О. Ігнат'єва, О. Ларіонова, Н. Царькова та ін.), положення про охорону праці та структуру процесу формування працезохоронних умінь студентів (В. Жданова, В. Зацарний, Р. Сабарно, К. Ткачук та ін.). Але працезохоронна компетентність спеціально не досліджувалась.

Метою статті є з'ясування на основі аналізу наукових джерел необхідності формування працезохоронної компетентності як фактора успішної професійної діяльності майбутнього фахівця та виокремлення особливостей формування даної компетентності під час навчання у вищій школі.

Виклад основного матеріалу. У дослідженні ми спираємось на статистичні дані Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України, що дозволяє конкретизувати актуальність та практичну значущість даної педагогічної проблеми.

За 9 місяців 2014 року зареєстровано 5 287 (з них 378 – смертельних) страхових нещасних

випадків. Кількість смертельно травмованих осіб є стабільно зростаючою. За цей період на підприємствах України травмовано 80,1 % чоловіків та 19,9 % жінок від загальної кількості травмованих [1]. Такі результати вказують на наявність проблеми формування працезахоронної компетентності на різних рівнях професійного розвитку в цілому та під час навчання керівників постраждалих зокрема. Співвідношення кількості травмованих чоловіків та жінок спонукає до проведення більш глибокого аналізу причин цього та пошуку шляхів зменшення травматизму.

Серед причин нещасних випадків переважають організаційні – 64,7 % (3421) нещасних випадків. Через психофізіологічні причини сталося 23,5 % (1241) нещасних випадків, а через технічні причини – 11,8 % (625) нещасних випадків [1]. При цьому слід відзначити, що ряд нещасних випадків з різних причин залишаються не зареєстрованими. Наведені дані підкреслюють важливість належного рівня компетентності керівників з питань охорони праці, оскільки організація безпечних умов праці, врахування можливостей виконання певних робіт підлеглим – виключна компетенція керівника.

Організаційні причини нещасних випадків мають ретельно аналізуватись під час фахової підготовки, бо їм передують неефективні або навіть злочинні управлінські рішення. Враховуючи, що освітньо-кваліфікаційні характеристики підготовки фахівців передбачають формування керівних компетенцій з огляду на те, що майбутні фахівці будуть обіймати керівні посади, то рівень їхньої працезахоронної компетентності повинен забезпечувати власну безпеку та безпеку праці інших учасників певної виробничої діяльності.

Слід відмітити, що найпоширенішими організаційними причинами за даними статистики стали: невиконання вимог інструкцій з охорони праці; невиконання посадових обов'язків; порушення правил безпеки руху; порушення технологічного процесу. До найпоширеніших технічних причин слід віднести незадовільний технічний стан виробничих об'єктів, будинків, споруд, інженерних комунікацій, території; недосконалість технологічного процесу, його невідповідність вимогам безпеки; незадовільний технічний стан засобів; конструктивні недоліки, недосконалість, недостатня надійність засобів виробництва. Серед психофізіологічних причин нещасних випадків можна виділити особисту необережність потерпілого та травмування (смерть) унаслідок протиправних дій інших осіб.

Узагальнюючи сказане, доцільно поставити проблему працезахоронної компетентності як фактора успішної професійної діяльності майбутнього фахівця в ряд пріоритетних, тобто таких, які потребують розв'язання ще під час професійної підготовки у вищій школі.

Випускники вищого навчального закладу повинні володіти працезахоронною компетентністю та відчувати потребу в професійному розвитку. Основою цього є інтеграція аудиторної роботи, виробничого навчання та інтенсивної самоосвіти. Враховуючи впровадження національної концепції розвитку в галузі управління охороною праці на державному, регіональному, галузевому, виробничому рівнях, доцільно в процесі фахової підготовки не лише акцентувати увагу студентів на основних моментах нормативних документів з охорони праці, а й обов'язково аналізувати можливі ризики, знаходити шляхи їх мінімізації, що сприятимуть формуванню їх працезахоронної компетентності. Така діяльність має стати невід'ємною частиною підготовки рішення на належному рівні. У майбутньому це «дозволить суттєво знизити рівень травматизму, профзахворювань, аварій та пожеж на виробництві і в першу чергу, дозволить максимально зменшити вплив так званого «людського фактора» на прийняття рішень у діючих системах управління охороною праці, що, безумовно, приведе до зменшення виробничих ризиків» [6].

Фахівець – це людина, яка після відповідного навчання володіє на необхідному рівні спеціальними знаннями й навичками у певній галузі. Перш ніж визнати власну спроможність як фахівця, майбутньому спеціалістові необхідно розуміти доцільність власного професійного розвитку, тобто процесу набуття нових компетенцій, знань, умінь і навичок, які він буде

використовувати у професійній діяльності. Професійний розвиток – це підготовка, перепідготовка і підвищення кваліфікації працівників з метою формування готовності до виконання нових виробничих завдань та обов'язків інших посад. При цьому слід зазначити, що працезохоронна компетентність є невід'ємною складовою даного процесу.

Поняття «безпечні умови праці» охоплює лише умови праці і не містить якісної характеристики виконання фахівцем виробничих завдань, це стан умов праці, за якого вплив на працівника небезпечних і шкідливих виробничих чинників усунуто або вплив шкідливих виробничих чинників не перевищує гранично допустимих значень. У ст. 153 Кодексу законів про працю зазначено, що «працівник має право відмовитись від дорученої роботи, якщо виникла виробнича ситуація, небезпечна для його життя чи здоров'я, або людей, які його оточують, і навколишнього середовища» [4]. Звісно, створення безпечних і нешкідливих умов праці забезпечує власник або уповноважений ним орган, але безпосередньо це здійснює конкретний керівник робіт. Сприяння створенню безпечних умов праці є одним із складників працезохоронної компетентності майбутніх фахівців. І саме тому одним із важливих чинників, що сприяє покращенню стану умов праці, її безпечності, є підвищення рівня сформованості зазначеної компетентності у випускників вищих навчальних закладів, що є важливою складовою в структурі їхньої професійної підготовки

В. Жданова акцентує увагу на тому, що поняття «професія», «спеціальність», «спеціалізація» визначають поле діяльності фахівця та структуру його фахових умінь і навичок, у тому числі й працезохоронних, які повинні бути сформовані у випускника навчального закладу. Вона розглядає фахові вміння і навички як здатність і спроможність людини виконувати певні види діяльності на рівні фахових вимог. У ході дослідження умінь розглядаються як засвоєний суб'єктом механізм, який забезпечується для визначення порядку діяльності чи процесу спільно набутих знань та навичок. Саме завдяки переосмисленню вміння, сформовані шляхом вправ у відомих умовах, забезпечують прийняття ефективних рішень у нових і нестандартних умовах [3].

В умовах компетентнісного підходу не можна зупинятись тільки на вивченні знань, навичок та вмінь. Дуже різноманітними є погляди науковців на поняття «компетентність». У дослідженні працезохоронної компетентності ми спираємось на точку зору М. Пригодія, який зазначає, що «компетентність являє собою комплексне виявлення знань, умінь, навичок, способів і прийомів їх застосування в різноманітній діяльності, спілкуванні та творчому саморозвитку особистості» [7].

Узагальнюючи погляди вказаних учених, ми розглядаємо працезохоронну компетентність як стан, що характеризується наявністю знань, умінь, навичок, досвіду та особистісних якостей, які дозволяють фахівцю успішно здійснювати діяльність з охорони праці.

Визначена працезохоронна компетентність студентів формується лише в процесі діяльності (навчальної, квазіпрофесійної, практичної). При цьому, як зазначає Н. Єфімова, «суттєво зростає роль інноваційних навчальних технологій, форм та способів активного навчання (ділових ігор, кейс-завдань, дискусій, проектів), використання інформаційних технологій, формування особистісної готовності до професійної безпеки» [2, с. 22]. Автор зазначає, що при цьому студент постає як суб'єкт пізнавальної діяльності.

Професійна підготовка майбутніх фахівців має забезпечити власну безпеку особистості, а також безпеку її діяльності для інших. Щодо останнього, то треба зазначити, що позиція студента як активного суб'єкта в процесі формування працезохоронної компетентності майбутніх фахівців сприяє його професійному розвитку. «Людина може свідомо робити вибір своєї професії, приймати самостійні рішення, проектувати свій життєвий шлях у професії, самовдосконалюватись, жити у відповідності до своїх цінностей і уподобань, виробляти свій стиль професійної діяльності тощо» [5, с. 49].

А. Ткаченко, К. Марченко, розглядаючи професійний розвиток персоналу, виокремили

такі складові цього процесу: первинна професійна підготовка, виробнича адаптація персоналу, оцінювання й атестація персоналу, планування трудової кар'єри, перепідготовка та підвищення кваліфікації, формування кадрового резерву та ін. [8]. Аналізуючи складові процесу професійного розвитку, особливу увагу в контексті нашого дослідження привертає його взаємозв'язок з процесом формування працезахоронної компетентності. Обидва процеси збігаються в часі, бо під час первинної професійної підготовки формуються працезахоронні вміння, які є підґрунтям працезахоронної компетентності, що, у свою чергу, є фактором професійного розвитку майбутнього фахівця. При цьому слід зазначити, що в ході дослідження виокремлено складники працезахоронної компетентності майбутнього фахівця, а саме: ціннісно-мотиваційний (розуміння важливості безпечної організації трудової діяльності як своєї, так і підлеглих), когнітивний (володіння інформаційними основами організації безпеки на виробництві), операційно-діяльнісний (наявність умінь підготовки та практичної реалізації заходів, що забезпечують безпечні умови праці), рефлексивний (здатність до самооцінки, корегування недоліків, опори на сильні сторони особистості та діяльності).

Усі ці компоненти цілеспрямовано формуються під час професійної підготовки в ході вивчення дисциплін різних циклів і видів діяльності.

Висновки. Результати дослідження дозволили виокремити низку принципових положень організації процесу формування працезахоронної компетентності, а саме:

- основною причиною травматизму на виробництві є організаційні недоліки, в основі яких лежить недостатня готовність фахівців різних ланок до працезахоронної діяльності, що вказує на необхідність формування працезахоронної компетентності фахівця в процесі навчання у ВНЗ;

- під працезахоронною компетентністю ми розуміємо стан, що характеризується наявністю знань, умінь, навичок, досвіду та особистісних якостей, які забезпечують здатність до створення безпечних умов роботи під час виконання професійних завдань;

- складниками працезахоронної компетентності є ціннісно-мотиваційний, когнітивний, операційно-діяльнісний, рефлексивний;

- навчальний процес у вищому навчальному закладі повинен систематично і цілеспрямовано сприяти формуванню працезахоронної компетентності;

- формування працезахоронної компетентності студентів не є самостійним ізольованим процесом – воно відбувається в системі професійної підготовки та є фактором професійного розвитку майбутніх фахівців;

- формування працезахоронної компетентності має здійснюватись у різних видах діяльності студентів, а саме: вивчення навчальних дисциплін, виробнича практика, позанавчальні заходи тощо;

- підвищенню рівня працезахоронної компетенції під час професійної підготовки сприяє застосування інтерактивних технологій навчання та спеціальних завдань на виробничу практику.

Таким чином, складність процесу формування працезахоронної компетентності майбутніх фахівців під час навчання у вищій школі визначається самою траєкторією професійного становлення особистості, зумовленої загальнонавчальними механізмами отримання професії. Отже, формування даної компетентності є фактором професійного розвитку майбутнього фахівця. Тому подальшу перспективу дослідження вбачаємо у розробленні моделі формування працезахоронної компетентності майбутніх фахівців у процесі професійної підготовки та її організаційно-педагогічного забезпечення.

Література

1. Аналіз страхових нещасних випадків на виробництві та профзахворювань за 9 місяців 2014 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.social.org.ua/view/4699>.

2. Ефимова Н. Формирование личностной готовности к профессиональной безопасности инженеров-химиков в процессе обучения / Н. Ефимова // Психолого-педагогические проблемы

по розвитку личности профессионала в условиях университетского образования : материалы конференции : сборник с научными докл. – Габрово : Издательство «ЕКС-ПРЕС», 2014. – Т. 2. – С. 22-28.

3. Жданова В. Модель формування у студентів вищих навчальних закладів працезохоронних умінь і навичок [Текст] / В. Жданова // Педагогічна освіта: теорія і практика : збірник наукових праць / Кам'янець-Подільський національний університет ім. І. Огієнка ; гол. ред. Каньоса П. С. – Вип. 15. – Кам'янець-Подільський : КПУ – 2013. – С. 8–10.

4. Кодекс законів про працю України [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради УРСР від 10.12.1971 №322-VIII. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/322-08>.

5. Марков А. С. Психолого-педагогические технологии развития субъектности специалиста экстремальных профессий / А. С. Марков, Ш. Р. Хисамбеев / Психолого-педагогические проблемы по развитию личности профессионала в условиях университетского образования : материалы конференции : сборник с научными докл. – Габрово : Издательство «ЕКС-ПРЕС», 2014. – Т. 2. – С. 48–54.

6. Охорона праці та промислова безпека: Навчальний посібник / К. Ткачук, В. Зацарний, Р. Сабарно [та ін.]. – Київ : Лібра, 2010. – 560 с.

7. Пригодій М. Професіограма викладача практичного навчання в галузі електроенергетики, як основа системи формування електротехнічної компетентності [Електронний ресурс] / М. Пригодій, П. Васюченко. – Наукова бібліотека Української інженерно-педагогічної академії. – Режим доступу : <http://repo.uipa.edu.ua/jspui/handle/123456789/2400>.

8. Професійний розвиток персоналу – нагальне завдання сьогодення [Електронний ресурс] / А. Ткаченко, К. Марченко // Економічний вісник Донбасу. – 2014. – № 1. – С. 194–197. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/ecvd_2014_1_32.pdf.

А. С. Авраменко

ТРУДООХРАННАЯ КОМПЕТЕНТНОСТЬ КАК ФАКТОР УСПЕШНОЙ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ БУДУЩЕГО СПЕЦИАЛИСТА

В статье представлено теоретическое обоснование необходимости формирования трудоохранной компетентности как фактора профессионального развития будущего специалиста. Выделены особенности организации процесса формирования данной компетентности во время обучения в высшей школе.

Ключевые слова: профессиональное развитие, трудоохранная компетентность, трудоохранные умения, безопасные условия труда, профессиональная подготовка.

О. Avramenko

LABOR SAFETY COMPETENCE AS THE FACTOR OF SUCCESSFUL DEVELOPMENT OF INTENDING SPECIALISTS

The theoretical ground of the necessity of forming the labour safety competence as the factor of professional development of the intending specialists and to distinguish the features of organization of the process of forming this competence during studies at the higher educational establishment is presented in the article.

Key words: professional development, the labour safety competence, the labour safety abilities, safe terms of labour, professional training.